

UDK 811.163.41'276.6

Andrej Stojanović

Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Beogradu

rus@agrif.bg.ac.rs

SLOŽENI GLAGOLSKI PREDIKAT U NAUČNOM STILU SRPSKOG JEZIKA

Analiza se sprovodi na korpusu od tri hiljade rečenica ekscerpiranih iz inženjerskih priručnika i udžbenika za stručno obrazovanje. Podaci iz korpusa se upoređuju sa literaturnim podacima za književnoumetnički stil.

Ključne reči: naučno-udžbenički podstil, predikativnost, modalni glagoli

A corpus of three thousand sentences excerpted from engineering manuals and vocational training textbooks is analyzed. Corpus data are compared with literary data for literary style.

Keywords: scientific-textbook substyle, predicativity, modal verbs

1 Uvod¹

Interesovanje sintaksičara za pitanje predikata u srpskom (srpskohrvatskom) jeziku ima dugu istoriju: od *Srbske sintakse* (1858) Đure Daničića preko radova Tome Maretića, Stojana Novakovića, Aleksandra Belića, Mihajla Stevanovića, Miodraga Lalevića, Milke Ivić i drugih istraživača pa sve do *Sintakse savremenoga srpskog jezika* (Piper i dr. 2005). Jedan od najiscrpnijih opisa složenog predikata u srpskohrvatskom književnom² jeziku (istočna i zapadna varijanta) dao je, na materijalu književnoumetničkog stila, Vladimir Čumak (1985). Autor definiše složeni glagolski predikat: »Neophodan uslov postojanja složenog glagolskog predikata u srpskohrvatskom jeziku jeste to da u njegov sastav obavezno uđu subjekatski infinitiv ili ekvivalentne infinitivu konstrukcije sa da, a takođe nepotpuni glagol s modalnim ili faznim značenjem ili pak pridevi neodređenog vida i participi koji poseduju razne modalne nijanse«. (Čumak 1985: 6). Ostavljajući po strani sporna pitanja klasifikacije predikata u srbistici (Marković 2013), konstatujemo da se u svojstvu kriterijuma za tipologiju predikata u srpskom jeziku obično uzimaju: sastav leksičkog jezgra i stepen sintaksičke složenosti predikata. Treba naglasiti i to da se praktična analiza predikativnih jedinica dosad spvodila, najčešće, na tekstualnom materijalu književnoumetničkog stila. Zasad ne postoje, koliko je nama poznato,

¹ Rad je urađen u okviru projekta Dinamika struktura savremenog srpskog jezika, br.178014, koji u okviru osnovnih istraživanja finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² U novije vreme, složeni glagolski predikat se opisuje i kao fenomen »hrvatskog kajkavskog književnog jezika« (Klinčić, Rezo 2013).

publikovani³ rezultati iscrpnog istraživanja složenog glagolskog predikata rađenog na materijalu naučno-tehničkih tekstova savremenog srpskog (srpskohrvatskog) književnog jezika. Cilj ovog rada je da se opišu, bez pretenzija na iscrpnost, samo⁴ osnovni strukturni modeli složenog glagolskog predikata u naučnom stilu savremenog srpskog književnog jezika (ekavski standard), uz upoređivanje naših rezultata sa raspoloživim podacima dobijenim pri istraživanju tog fenomena u književnoumetničkom stilu. Svrha ovakvog poređenja je da se na sintaksičkom nivou bolje istakne specifikum naučnog funkcionalnog stila.

2 Materijal i metode

U radu se daje opis rečenica sa složenim glagolskim predikatom (modalna i fazna konstrukcija) u naučno-udžbeničkom podstilu savremenog srpskog jezika. Analiza se sprovodi na korpusu (statistički skup) od 3063 rečenice, koje su ekscerpirane iz inženjerskih priručnika i udžbenika za stručno obrazovanje. *Udžbenici* datiraju iz druge polovine XX veka, a tekstovi (tzv. istočna varijanta srpskohrvatskog jezika) dolaze iz oblasti: *elektrotehnika, inženjerska geologija, statika, hemija i ratarstvo*. Zbog uštede prostora, uvedene su uslovne skraćenice izvora: BOJ – Zoran BOJKOVIĆ, 1983: *Elektrotehnika. Deo 1*. Beograd: Privredno-finansijski vodič; JAN – Milosav JANJIĆ, 1985: *Inženjerska geologija sa osnovama geologije*. 2. izd. Beograd: Naučna knjiga; MAR – Radivoje MARJANOVIĆ, 1975: *Statika*. Niš: Institut za dokumentaciju zaštite na radu; NEŠ – Slavko NEŠIĆ et al., 1983: *Praktikum opšte hemije sa kvalitativnom analizom*. 2. izd. Beograd: Građevinska knjiga; STA – Sredoje STANAČEV, 1973: *Šećerna repa, suncokret, konoplja*. Novi Sad: Poljoprivredni fakultet.

Tekstovi ispitivanih *tehničkih priručnika* odnose se, takođe, na period druge polovine XX veka, a tu su zastupljene ove oblasti: *matematika, ratarstvo, mašinstvo (vratila, osovine, toplotne turbine, sastav automobila, parno grejanje, kuke, uzengije i dr.)*. Uz primere ekscerpirane iz ovih priručnika dolaze sledeće uslovne skraćenice: VIŠ – Milan VIŠNJIĆ (gl. ur.), 1986: *Tehničar: građevinski priručnik*. Knj.1. 9. izd. Beograd: Građevinska knjiga. 163–316 (matematika); AVR – Stevan AVRAMOVIĆ, Dragoljub VASIĆ, Miroslav JAKOVLJEVIĆ, 1962: *Ratarski priručnik*. Beograd: Zadružna knjiga; JUR, I – Ljubica JURELA (ur.), 1956: *Tehničar. Mašinski priručnik 1*. 2. izd. Beograd: Građevinska knjiga; JUR, II – Ljubica JURELA (ur.), 1956a: *Tehničar. Mašinski priručnik 2*. Beograd: Građevinska knjiga; JUR, III – Ljubica JURELA (ur.), 1957: *Tehničar. Mašinski priručnik 3*. Beograd: Građevinska knjiga.

Kao svojevrsni etalon za poređenje naših statističkih rezultata (naučni stil) sa odgovarajućim podacima koji se odnose na književnoumetnički stil poslužio je monografski

³ Sticajem raznih okolnosti, najveći deo rezultata našeg (Stojanović 1995) opsežnog disertacionog istraživanja sintaksičkih odlika naučnog stila srpskog jezika (uključujući predikativne jedinice) nije dosad ugledao svetlost dana. Odgovarajući rezultati se sad prvi put javno publikuju.

⁴ Osim osnovnih modela složenog glagolskog predikata, postoje i rečenice sa *osložnjenim* složenim glagolskim predikatom (tipa »Negde neko nekako mora početi da se bori« – Čumak 1985: 123), koje ovom prilikom neće biti razmatrane.

opis Vladimira Čumaka (1985). Autor je analizirao frekventnost složenog predikata na materijalu beletrističkih tekstova srpskih i hrvatskih pisaca. **Srpski pisci:** I. Andrić, J. Veselinović, M. Glišić, O. Davičo, R. Domanović, J. Ignjatović, V.S. Karadžić, P. Kočić, E. Koš, L. Lazarević, M. Lalić, D. Maksimović, N. Marinković, S. Matavulj, P.M. Nenadović, B. Nušić, D. Obradović, B. Petrović, S. Ranković, S. Sremac, B. Stanković, B. Čopić, D. Ćosić, D. Hamid, B. Carić, T. Čubelić. **Hrvatski pisci:** A. Cesarec, I. Dončević, J. Galić, I. Goran-Kovačić, S. Ježić, J. Kozarac, A. Kovačić, M. Krleža, E. Kumičić, Z. Majdak, M. Mažuranić, R. Marinković, V. Nazor, V. Novak, A. Šenoa, B. Vujkov. Treba napomenuti da je krajnji domet ovakvog poređenja ograničen time što se naša metodologija statističke obrade podataka razlikuje od postupaka kvantifikacije sintaksičkih pojava u monografiji Vladimira Čumaka.

U sagledavanju pojave složenog glagolskog predikata u radu primenjujemo kvalitativno-kvantitativni metod. Primena statističke metode (ovde po metodici Golovin 1971) ne predstavlja ništa principijelno novo, već se ona uklapa u uobičajenu metodologiju statističkih istraživanja ove vrste. Nastojali smo da izračunamo procentualnu zastupljenost ispitivanih pojava u poduzorcima⁵ i na nivou celokupnog uzorka (3063 rečenice). Izbor jezičke građe (rečenica) u poduzorcima izvršen je pomoću tablice slučajnih brojeva. Iz pomenute tablice uzimano je po 30 različitih brojeva za svaki pojedinačni poduzorak. Svaki od tih brojeva iz tablice uslovno je odredio onu stranicu teksta sa koje treba uzeti rečenice. S početka stranice odbrojivali smo najmanje 10 rečenica vezanog teksta. Rečenicom smo smatrali niz reči ili kombinaciju reči i simbola na rastojanju od tačke do tačke. Na taj način, statistički smo obradili zastupljenost predikata u ispitivanom korpusu: 1) opšta struktura predikata, 2) imenski predikat, 3) glagolski predikat, 4) priloški predikat (Stojanović 1995: 332–53).

3 Složeni glagolski predikat

Uz napred pomenuto Čumakovo određenje složenog glagolskog predikata (v. odeljak 1), treba navesti tradicionalnu definiciju Mihajla Stevanovića (1969: 34): »predikat sastavljen od glagola nepotpunog značenja, kakvi su modalni glagoli: *moći, morati, trebati, vredeti, smeti, umeti* i sl. kao i glagoli što označavaju početak, nastavljanje ili prekid radnje: *početi, stati ili uzeti [...], prestati, nastaviti, produžiti, prekinuti* i infinitiva ili prezenta s veznikom *da* zove se **složeni glagolski predikat**.« Neke školske gramatike objašnjavaju složeni predikat pod naslovom »Modalna i fazna konstrukcija«, navodeći primere iz razgovornog (funkcionalnog) stila: »Ivan **je hteo da kupi** karte za bioskop.« i »Ivan **je počeo pisati** pismo.« (Stanojčić, Popović, Micić 1989: 243–44). Istraživači ovde neretko pokreću pitanje »o odnosu između da-konstrukcije i infinitiva u srpskom (srpskohrvatskom) jeziku«, što je na štokavskom terenu manje-više rešen⁶ problem.

⁵ U ovom radu *uzorak* znači isto što i statistički termin *skup*, dok *poduzorak* predstavlja jednu ispitivanu knjigu (udžbenik, priručnik) iz određene oblasti naučno-tehničke literature.

⁶ Pomenuto pitanje uspešno razrešava Odbor za standardizaciju srpskog jezika (Odluka br. 24, od 10. aprila 2002. godine). Videti takođe odeljak o *infinitivizaciji* (Katičić 1986: 465–77).

3.1 Frekventnost

U ispitivanom korpusu (statistički skup veličine 3063 rečenice) procentualna zastupljenost⁷ predikatskih jedinica ima sledeći izgled: *glagolski predikat* – 67,0 % (4219 pojavljivanja), *imenski predikat* – 31,3 % (1969 pojavljivanja) i *priloški predikat* – 1,7 % (108 pojavljivanja). Od ukupnog broja posvedočenih glagolskih predikata na **složeni glagolski predikat** (konstruisan po modelu *modalni glagol + infinitiv* ili *modalni glagol + konstrukcija da + prezent*) otpada **14,5 %** (611 pojavljivanja), dok udeo fazne konstrukcije (model *aspektualni glagol + konstrukcija da + prezent*) iznosi **0,1 %** (6 pojavljivanja). Zasebnu semantičku grupu predstavlja složeni predikat po modelu: *izraz nepotpunog smisla + infinitiv* (tipa *potrebno je + infinitiv* – Stevanović 1969: 36), čija zastupljenost u korpusu iznosi **1,1 %**. Posmatrano po poduzorcima, najveću procentualnu zastupljenost složenog glagolskog predikata (modalna konstrukcija) imamo u udžbeniku *ratarstva* (STA) – 28,1 % i praktikumu opšte *hemije* (NEŠ) – 19,7 %, a zatim slede *matematika* (VIŠ) – 15,2 %, *mašinstvo* (JUR, I) – 14,6 %, *statika* (MAR) – 14,3 %, *mašinstvo* (JUR, III) – 13,5 %, *mašinstvo* (JUR, II) – 12,5 %, *ratarstvo* (AVR) – 8,7 %, *elektrotehnika* (BOJ) – 7,3 % i *inženjerska geologija* – (JAN) – 6,9 %. Poređenja radi, zastupljenost modalne konstrukcije u književnoumetničkom stilu iznosi »preko dve trećine od ukupnog broja složenih glagolskih predikata posvedočenih u umetničkoj prozi srpskih i hrvatskih pisaca XVIII–XX veka«, odnosno udeo fazne konstrukcije iznosi 24,1 % (srpski pisci) i 21,2 % (hrvatski pisci – Čumak 1985: 120–21). Prema tome, konstatujemo da u oba funkcionalna stila (naučnom i književnoumetničkom) ubedljivo preovlađuju modalne konstrukcije nad faznim, pri čemu ove poslednje ispoljavaju kudikamo veću aktivnost u umetničkoj prozi nego u ispitivanim naučno-tehničkim tekstovima.

3.2 Modalna konstrukcija

Istraživači književnoumetničkog stila ističu da se modalni deo složenog predikata u srpskom (srpskohrvatskom) jeziku može svrstati u sledeće semantičke grupe: »1. Modalni deo predikata sa opštim značenjem mogućnosti ili nemogućnosti [...] – *moći, smeti, umeti, uspeti, znati, dati* i dr. 2. Modalne komponente sa opštim debitivnim značenjem – *morati, imati, trebati, dužan*,⁸ *prinuden*. 3. Modalne komponente sa opštim volitivnim značenjem – *hteti, želeti, voleti, gledati, pokušavati* i dr.« (Čumak 1985: 103). Iz tog arsenala modalnih glagola (i njihovih sinonima) naučno-udžbenički podstil bira samo neke od njih. U ispitivanom korpusu najaktuelnije je značenje mogućnosti i debitivno značenje, pa ovde najčešće dolaze složeni predikati sa modalnim glagolima *moći* i *trebati* (bezličan), dok je volitivno značenje u proučavanim tekstovima marginalno zastupljeno (retki slučajevi upotrebe modalnog glagola *želeti*). Upoređujući naše rezultate (naučni stil) sa Čumakovim podacima za književnoumetnički stil, već u ovoj fazi razmatranja treba konstatovati jednu (i zapravo jedinu) generalnu sličnost: u

⁷ Navode se statistički podaci predstavljani u: Stojanović 1995: 392, 394.

⁸ »Od modalnih prideva i participa u sastavu složenog glagolskog predikata srpskohrvatskog jezika najčešće se upotrebljavaju *kadar, vreden, rad, voljan, sposoban*, napr. : Ko nije kadar svojim domom i familijom upravljati, kako će on biti vredan crkvom i narodom upravljati...« (Čumak 1985: 117).

oba stila najveću aktivnost u konstituisanju složenih glagolskih predikata s modalnom komponentom ispoljava glagol *moći*, dok se po frekventnosti upotrebe drugih modalnih sredstava (npr. *trebati*) u sastavu složenog glagolskog predikata ova dva stila značajno razlikuju (v. niže).

3.2.1 Značenje mogućnosti

U ispitivanim tekstovima modalni glagol *moći* u sastavu složenog glagolskog predikata obično dolazi u deagentizovanim rečenicama, i to najčešće u konstrukcijama sa refleksivnom komponentom (*se*) po modelu: *može se* + *infinitiv* (veoma retko *da* + *prezent*):

Omov zakon se može primenjivati samo na tzv. linearne provodnike... (BOJ, 24); *Može se, dakle, reći da se kolinearne sile svode na rezultantu...* (MAR, 18); *Na osnovu ranije rečenog može se zaključiti da je svaki proces oksidacije praćen procesom redukcije...* (NEŠ, 101); *Pojedine frakcije treba meriti jer se iz količine pojedinih frakcija i intervala ključanja može zaključiti gde se nalaze glavne količine smese.* (NEŠ, 67); *Za pozitivan smer može se izabrati i drugi, ali je bitno ne menjati znak za smer u toku rešavanja jednog problema, već ga zadržati do kraja.* (MAR, 38); *Kod putničkih automobila praktično se može uzeti da prosečna potrošnja iznosi 1 lit. benzina na 100 km...* (JUR, III, 146); *Može se desti da tri sile koje napadaju jednu tačku nisu u ravnoteži.* (MAR, 18); *Nabijanje peska može se vršiti mehanički.* (JUR, I, 433); *Industrijski se konoplja moći u specijalnim bazenima sastavljenim iz tri kanala, tako da se maceracija može obavljati neprekidno...* (STA, 238); *Ručna žetva se obavlja samo na maloj površini i može se izvesti čupanjem biljaka...* (STA, 235); *Ovaj kaučuk prerađuje se kao i prirodni, može se bojiti, puniti i vulkanizovati.* (VIŠ, 823); *Zbog toga se moraju na pogodnim mestima ostaviti zazori, dilatacione fuge, koje omogućavaju da se deo ozida ispod i iznad fuge može širiti.* (JUR, II, 53); *Takvo prihranjivanje se može ponoviti 2–3 puta.* (AVR, 427–28); *Zavisnost između funkcije i argumenta može se izraziti analitički...* (VIŠ, 189); *Već u drugom problemu znak smera može se promeniti.* (MAR, 38); *Ako se ono ne može izbeći, treba da bude izvedeno potpuno stručno...* (JUR, III, 125); *Iz svake proporcije $a:b=c:d$ mogu se izvesti proporcije $(a\pm b):a = (c\pm d):c$.* (VIŠ, 174); *Sa proračunatim vrednostima snage vodotoka za jednovremene veličine može se konstruisati kriva trajanja snage vodotoka Po ...* (primer preuzet iz srpske prevodne literature – Stojanović 1995: 172).

Ovde se dopunski deo predikata ređe javlja kao *da*-konstrukcija: *Regulisanje može da se obavlja na jedan od sledećih načina...* (JUR, II, 346); *Rasipanje mašinom može da otkloni mnoge nepoželjne posledice.* (AVR, 121); *Grejna tela treba da se postave tako da mogu slobodno da zračne, da im vazduh nesmetano prilazi...* (JUR, III, 125).

Katkad se sreće potencijal u sastavu analitičkog predikata (*Međutim, veštačka đubriva ne smeju se mešati sa semenom, jer bi u tom slučaju moglo doći do njegovog oštećenja.* – AVR, 256), a u jednom slučaju složeni glagolski predikat je posvedočen

kao sastavni deo *naslovne konstrukcije*: *Ljudske aktivnosti koje mogu prouzrokovati negativan uticaj na kvalitet životne sredine* (VIŠ, 322).

Zasebnu grupu čine rečenice sa uopšteno-ličnim značenjem (u ispitivanom korpusu često dolaze u udžbenicima matematike i fizike), čiji je predikat konstruisan po modelu *možemo + infinitiv* (ređe 1. lice mn. potencijala): *Po gore opisanom postupku ceo sistem možemo redukovati na datu tačku, sl. 48 b.* (MAR, 60); *Iz ovoga vidimo da napadni moment u nekom preseku možemo dobiti kao proizvod razmere...* (MAR, 111); *Sile kao klizeće vektore možemo pomeriti duž svojih pravaca u tačku N.* (MAR, 38); *Da bismo mogli proučavati probleme Statike u prostoru, vezane za prostorni sistem sila, proučimo moment sile na osu.* (MAR, 148). Navedeni primeri (*možemo + infinitiv*) umnogome odražavaju usmenu realizaciju naučnog izlaganja (pojedini udžbenici su nastali na osnovu predavanja koja su autori godinama držali studentima – Stojanović 1995: 156–70).

Najzad, u ispitivanom korpusu posebnu modalnu konstrukciju za izražavanje značenja *moгуćnosti* imamo u obezličenim rečenicama čiji je složeni predikat konstruisan po modelu *izraz nepotpunog smisla* (najčešće priloškog⁹ tipa) + *infinitiv* (Stevanović 1969: 36). U poziciji modalnog dela predikata tu neretko srećemo izraze *moгуće je, moгуćno je*: *Ovaj zadatak moгуćno je rešiti dekompozicijom konstrukcije.* (MAR, 80); *Oba poligona su prostorna pa je moгуćno projektovati ih na tri međusobno upravne ose – koordinatne ose.* (MAR, 168); *Znači, jednačinu je moгуće napisati kao...* (NEŠ, 106). Značenje *moгуćnosti* je ovde (primeri sa izrazima *moгуćno je, moгуće je*) predstavljeno, da tako kažemo, u svom čistom vidu. Međutim, u tekstovima instruktivnog karaktera pomenuto značenje neretko biva osložnjeno značenjem subjektivne ocene (ili kakvom nijansom debitivnog značenja), pa tada dolaze izrazi *dovoljno je, lako je, najbolje je, najzgodnije je, bolje je* i dr. Primeri:

Za praktičan, umeren opseg promene temperature, dovoljno je uzeti samo prva dva člana reda, tako da je... (BOJ, 25); *Postoji veliki broj različitih vrsta hemijskih promena, hemijskih reakcija, i ponekad nije lako odrediti o kojoj se [...] promeni radi.* (NEŠ, 91); *Pšenicu je najbolje požnjati u periodu između žute i pune zrelosti.* (AVR, 203); *Najzgodnije je silu F razložiti u tri ortogonalna pravca.* (JUR, I, 147); *Takav rasad bolje je proizvoditi u toplim lejama.* (AVR, 343).

Poslednji primer (*Takav rasad bolje je proizvoditi u toplim lejama.*) sadrži dve poruke: 1) rasad *se može* proizvoditi na razne načine i 2) *bolje je* proizvoditi taj rasad u toplim lejama (nego na otvorenom polju).

Za ispitivane tekstove karakteristično je funkcionalno zbližavanje konstrukcije *možemo + infinitiv* sa konstrukcijom *moгуće (moгуćno) je + infinitiv* i konstrukcijom *može se + infinitiv*: *Po gore opisanom postupku ceo sistem možemo redukovati na datu tačku, sl. 48 b.* (MAR, 60) → *Po gore opisanom postupku ceo sistem je moгуće*

⁹ O priložima u sastavu složenog predikata i »bezličnim iskazima tipa: *Nužno je razgovarati s njima.*« videti Ristić 1990: 34.

(mogućno) redukovati na datu tačku, sl. 48 b. → *Po gore opisanom postupku ceo sistem se može redukovati na datu tačku, sl. 48 b.* Među funkcionalno bliskim konstrukcijama za izražavanje značenja *mogućnosti* (*možemo/ moguće/mogućno je/ može se*) najveću frekventnost u našem korpusu imaju oblici s refleksivnim elementom *se* (pretežno kao modalizovani pasiv, a znatno ređe kao bezlična konstrukcija za uopšteno ili kolektivno pripisivanje radnje). Naučni stil je ovde krajnje selektivan u izboru kategorije lica i vremena modalnog glagola: preovlađuje 3. lice jednine i množine prezenta (*može, mogu*), a nešto ređe dolazi 1. lice množine (*možemo*). Navedenim konstrukcijama pri izražavanju značenja *mogućnosti* pripomažu i modalizovane *participske* konstrukcije sa glagolom *moći* (na čemu se nećemo šire zadržavati jer se tu radi o rečenicama sa složenim *imenskim* predikatom): *Naravno, i jednima i u drugima može biti primenjeno akciono i reakciono dejstvo.* (JUR, II, 121); *Cevi sa uzdužnim sastavkom (šavom) mogu biti zakovane (prečnik cevi veći od 600 mm), zavarene, zalemljene i »falcovane«.* (JUR, I, 417); *Cevi bez šava mogu biti izrađene valjanjem ... i vučenjem.* (JUR, I, 417).

I tako, u naučnom stilu se potencijalno uspostavlja nešto širi opseg sintaksičke sinonimije: *Ovaj zadatak mogućno je rešiti dekompozicijom konstrukcije.* (MAR,80) → *Ovaj zadatak možemo rešiti [možemo da rešimo] dekompozicijom konstrukcije.* → *Ovaj zadatak se može rešiti [može da se reši] dekompozicijom konstrukcije.* → *Ovaj zadatak može biti rešen [može da bude rešen] dekompozicijom konstrukcije.*

Sasvim sporadično u izražavanju značenja *mogućnosti* ili *nemogućnosti* posvedočen je složeni glagolski predikat u čiji sastav ulazi modalni glagol *smeti*. Modalni deo takvog predikata u ekscerpiranim primerima uvek ima odričan oblik *ne sme* (*ne smeju*), čime se aktualizuje prohibitivno značenje (zabrana). Dopunski deo takvog predikata obično čini infinitiv (ponekad *da + prezent*): *Međutim, veštačka đubriva ne smeju se mešati sa semenom, jer...* (AVR, 256); *Ne sme da se meša niti da se daje zajedno sa superfosfatom.* (AVR, 108); *Seme se ne sme propuštati kroz gruvač.* (STA, 190).

Ostala modalna sredstva za izražavanje značenja *mogućnosti* (glagoli *umeti, uspeti, znati, dati, stignuti* i dr.) nisu aktuelna za ispitivane tekstove.

Visoka zastupljenost modalne konstrukcije s glagolom *moći* nije odlika samo naučnog stila. Tako, na primer, u srpskoj beletrističkoj literaturi navedena konstrukcija takođe pokazuje najveću aktivnost (Čumak 1985: 103). Međutim, književnoumetnički stil za svoje potrebe primenjuje ovde znatno širi spisak modalnih glagola za izražavanje *mogućnosti* ili *nemogućnosti* (*moći, smeti, umeti, uspeti, znati, dati, stignuti* i dr.), forsirajući gramatičke kategorije lica (lične zamenice *ja, ti, vi...*) i vremena (*živa upotreba perfekta, aorista...*) onako kako je to neprimereno uzusu naučno-udžbeničkog podstila. Dok se naučni stil na sintaksičkom nivou izdvaja naglašenom deagentizacijom rečenica (što je u celini manje tipično za jezik lepe književnosti), dotle se beletristički stil ističe svojom predmetnošću, konkretikom u karakterizaciji junaka književnog dela (posledično imamo »gramatičku konkretiku«). Ne upuštajući se (zbog ograničenog prostora) u dublje poređenje dvaju funkcionalnih stilova, koji imaju različitu ekstralingvističku osnovu, ilustrovaćemo nekolikim Čumakovim primerima »gramatičku konkretiku«

(*ja, ti, vi...*) koja je uobičajena za rečenice sa složenim glagolskim predikatom u pripovedačkoj prozi a neprimerena uzusu srpskog naučno-udžbeničkog podstila: **Ja nisam mogao da ga u tome imitiram... Zar bi ti mogao da pucaš tako... Napregnutim sluhom mogla je da razbere još uvek hajdukov glas, ali kao da dolazi izdaleka... Mi možemo da uzmemo s vama zapisnik... Mi to nismo smeli nikome da kažemo, jer bi... Vi ne možete da shvatite smisao današnjeg dana... Dva zmaja ne možedu mirovati...** (Čumak 1985: 104–05).

3.2.2 Debitivno značenje

U ispitivanom korpusu najveću¹⁰ aktivnost u konstituisanju složenih glagolskih predikata s debitivnim značenjem ispoljava glagol *trebati* (posvedočen isključivo u bezličnoj upotrebi), dok se u književnoumetničkom stilu srpskog (srpskohrvatskog) jezika, kako je to utvrdio Vladimir Čumak (1985: 110), taj glagol (*trebati*) u svojstvu modalnog dela složenog predikata upotrebljava relativno retko,¹¹ tj. dolazi »katkad«. Prema tome, tu se ova dva funkcionalna stila značajno razlikuju. Kako će pokazati posvedočeni primeri s modalnim glagolom *trebati* (v. niže), dopunski deo složenog glagolskog predikata kudikamo češće sadrži *infinitiv* nego da-konstrukciju (krajnje retko dolazi *potencijal*):

Pri množenju treba primeniti pravilo o znacima koje je spomenuto kod množenja relativnih brojeva. (VIŠ, 167); *Stavljanje zaklona ispred radijatora ('maskiranje') treba izbegavati koliko god je moguće.* (JUR, III, 125); *Pojedine frakcije treba meriti jer se iz količine pojedinih farkcija...* (NEŠ, 67); *Prema tome, treba napisati šest jednačina sa šest nepoznatih struja.* (BOJ, 60); *η treba izračunati prema tablici 29 prema vrsti pogona.* (JUR, III, 218); *Sada još treba izračunati uštedu u bakru.* (BOJ, 268); *Ako u izrazu ima i zagrada, onda treba najpre odrediti brojnu vrednost izraza u zagradi, i pri tome paziti na redosled rešavanja zagrada...* (VIŠ, 166); *Za grafičko predstavljanje funkcija treba znati kako se određuje položaj tačke u ravni.* (VIŠ, 189); *Preko kaiša ovaj se kaišnik vezuje za mašinu na koju treba preneti kretanje.* (JUR, III, 166); *Treba se starati da se u ložištu postigne potpuno sagorevanje.* (JUR, II, 2); *Ako se pojavi vilina kosica, zaražene biljke lana treba počupati, osušiti i spaliti, a zemljište preriljati.* (AVR, 321); *Prikupljeno seme treba dobro osušiti, staviti u kese ili džakove i čuvati na suvom i promajnom mestu.* (AVR, 354); *Tako, prvo prihranjivanje treba izvoditi neposredno ispred drugog kultiviranja...* (AVR, 257); *Prihranjivanje treba sprovoditi na dan-dva pre navodnjavanja.* (AVR, 349); *Međutim, kod nas su ove cene znatne, pa stoga svakako ispod temperatura od 400°C ne bi trebalo upotrebljavati vatrostalni materijal* (JUR, II, 53).

¹⁰ Lidersku poziciju (47,8 %) u okviru ispitivanih bezličnih rečenica ima upravo konstrukcija *treba + infinitiv*, koju smo u korpusu dvostruko češće sretali u sklopu složenih nego u okviru samostalnih prostih rečenica (Stojanović 1995: 383).

¹¹ Prema Čumakovim podacima, u književnoumetničkom stilu veću zastupljenost od modalnog glagola *trebati* imaju glagoli *morati* i *imati* (Čumak 1985: 108–10).

U ovakvim rečenicama značenje preporuke može biti posebno pojačano (upotrebom intenzifikatora): *Grahorice treba **obavezno** gajiti u plodoredu.* (AVR, 420); *Kada to nije slučaj, onda to treba **posebno** naglasiti.* (BOJ, 199). Da-konstrukcija dolazi ređe: *Najzad, [regulator] **treba da stupi u dejstvo** svakad kada to nalaže bezbednost pogona* (JUR, II, 260); *Razvodnik **treba da se** za ovo vreme tj. za dva obrta radilice, odnosno kotve, **obrne** jedanput* (JUR, II, 181); *Grejna tela **treba da se postave** tako da im vazduh nesmetano prilazi...* (JUR, III, 125).

U zavisnosti od sintaksičkog konteksta, razmatrani tip rečenica (*treba + infinitiv*) može korelirati s reflektivnom bezličnom konstrukcijom: ***Treba znati** da aksiome Mehanike ne predstavljaju neku apsolutnu i toliko očiglednu istinu...* (MAR, 15) → ***Treba da se zna** da aksiome Mehanike ne predstavljaju neku apsolutnu i toliko očiglednu istinu...* (upor.: Stevanović 1967: 240). Funkcionalno, rečenice sa *treba* (***Treba napisati** jednačinu.*) u naučnom stilu mogu korelirati (dakako vodeći računa o kontekstu) s uopštenoličnim (***Napišimo** jednačinu. / **Treba da napišemo** jednačinu.*) i pasivnim rečenicama (***Treba da se napiše** jednačina. / **Treba da bude napisana** jednačina.*).

Valja posebno naglasiti da u izražavanju značenja *preporuke* (model *treba + infinitiv*) modalna komponenta složenog glagolskog predikata može izostati, što je slučaj kad nastaju rečenice sa tzv. *apsolutnom upotrebom infinitiva*. Predikat tih rečenica je neodređen, i on se obraća svim licima: ***Kultivaciju izvoditi** polako (u drugoj brzini) i pažljivo.* (AVR, 149); ***Pri okretanju ne praviti** oštriji **okret** od 35°.* (AVR, 155). Ispred takvog predikata se može eksplicirati modalna komponenta sa značenjem »trebati« (obično u prezentu – *treba*). Pomenuti tip obezličenih rečenica ima čvrste pozicije u ispitivanom korpusu (tekstovi instruktivnog ili recepturnog karaktera), pogotovo tamo gde se daju praktični saveti, uputstva za izvođenje hemijskog ogleada ili preporuke u vezi s tehničkim održavanjem mašina i postrojenja:

Čuvanje. – Svakog dana po završenom radu traktor **očistiti**, po potrebi **oprati** i **skloniti** u garažu. Zimi **ispustiti** vodu iz hladnjaka čim se motor malo ohladi, pa motor **pustiti** da radi nekoliko sekundi da istisne vodu iz pumpe. Po završetku sezone rada traktor temeljno **očistiti** i **oprati**. (AVR, 138).

U epruvetu **sipati** destilovanu vodu (približno do 1/3 njene zapremine) i u nju **dodati** malo KNO_3 . Sadržaj epruvete **mućkati** do potpunog rastvaranja soli. **Obratiti pažnju** na rashlađivanje rastvora. Sukcesivno **dodavati** male količine soli i **mućkati** sve dok na dnu epruvete ne ostane malo soli [...]. Sadržaj epruvete **pažljivo zagrejati** dok se sva so ne rastvori; i dalje u vruć rastvor **dodavati** KNO_3 , dok se ne dobije zasićen rastvor... (NEŠ, 119–120).

Kako se iz ove ilustracije vidi, modalna komponenta (*treba*) nije eksplicirana, i pomenute rečenice tretiramo kao konstrukcije sa *prostim* glagolskim predikatom, pa se na tome ovde nećemo zadržavati.

U ispitivanim tekstovima posebnu modalnu konstrukciju za izražavanje *debitivnog* značenja imamo u obezličenim rečenicama čiji je složeni predikat konstruisan

po modelu: *izraz nepotpunog smisla* (najčešće priloškog tipa – Ristić 1990: 34–35) + *infinitiv*. U poziciji modalnog dela predikata tu obično dolaze izrazi *potrebno je*, *neophodno je*, *nužno je*, *preporučljivo je*, *važno je*, *bitno je* i dr. Ovim rečenicama se u naučnom stilu izražava debitivno značenje, koje može biti osložnjeno značenjskom nijansom *ocene radnje*. Primeri:

Prilikom same setve potrebno je uneti (kako je to izneto u poglavlju o đubrenju) i određene količine veštačkih đubriva – *startno đubrenje*. (AVR, 256); *Pri radu u hemijskim laboratorijama često je za neke operacije potrebno pripremiti* rastvore određenih koncentracija... (NEŠ, 32); *Neposredno po nicanju kukuruza potrebno je primeniti* jedno drljanje po suvom vremenu drljačom, ili rotacionom kopačicom. (AVR, 256); *Taj deo kiseline je učestvovao isključivo u stvaranju soli Cu (NO₃)₂ i neophodno ga je uzeti u obzir*. (NEŠ, 106); *Zalivanje je nužno sprovesti* u sušnim godinama. (AVR, 394); *U maksimalnoj proizvodnji kukuruza nužno je primeniti i treće prihranjivanje ispred četvrtog kultiviranja*... (AVR, 257); *Preporučljivo je herbicidima oprskivati samo traku širine 35 cm u čijem centru je položeno seme*. (STA, 186); *Važno je za ricinus izabrati zaštićene položaje od hladnih vetrova*. (AVR, 284); *Za pozitivan smer može se izabrati i drugi, ali je bitno ne menjati znak za smer u toku rešavanja jednog problema, već ga zadržati do kraja*. (MAR, 38).

U značenju modalnog glagola *trebati* posvedočena je sporadična upotreba glagola *valjati*: *Đubre treba da je nezgorelo* (po mogućnosti konjsko), a pre slaganja *valja ga dobro izmešati*. (AVR, 343); *Ove zupčanike ne valja upotrebljavati za povećanje broja obrta*. (JUR, I, 393). Od ostalih modalnih glagola koji su u našem korpusu posvedočeni kao markantna sredstva za izražavanje *debitivnog* značenja (u rečenicama sa složenim glagolskim predikatom) treba pomenuti još samo¹² glagol *morati* (dopunski deo predikata je najčešće u obliku *infinitiva*):

Iz ovoga zaključujemo da štapovi rešetke moraju obrazovati trouglove, kao *geometrijski nepromenljive figure* (MAR, 130); *Kod projektovanja i izrade kotlovske ozida mora se voditi računa o širenju, dilataciji samog parnog kotla pri promenama temperature* (JUR, II, 53); *Zbog toga se moraju na pogodnim mestima ostaviti zazor, dilatacione fuge, koje...* (JUR, II, 53); *Da ne bi došlo do pomeranja čvorova, ose štapova koji obrazuju čvor moraju se seći u jednoj tački* (MAR, 130); *Montaži osnog ležišta mora se obratiti osobita pažnja* (JUR, II, 268); *Kod razrade, odnosno primene odgovarajućeg agrokompleska, mora se uvek imati u vidu: biološki kapacitet hibrida, karakter etapa njegovog razvića, zatim visina prinosa...* (AVR, 247); *Pri izboru hibrida, pored ostalog moramo se rukovoditi u prvom redu dužinom njihove vegetacije* (AVR, 247); *Želimo li, npr., odatle izračunati 5,5 x 6,3, moramo povući odgovarajuće paralele sa koordinatnim osama i ocenti parametar hiperbole koja prolazi njihovim presečištem* (VIŠ, 291); *Tom prilikom se kutija mora dobro ispratiti uljem za čišćenje*

¹² Za ispitivane tekstove (pri izražavanju debitivnog značenja) nisu tipični složeni glagolski predikati organizovani pomoću glagola *imati* niti pomoću pridevskih jedinica tipa *dužan*, *primuđen*, *zadužen* (u kombinaciji s infinitivom ili da-konstrukcijom). O drukčijoj situaciji u književnoumetničkom stilu videti Čumak 1985: 109–12.

i potpuno ocediti pre no što se uspe novo (JUR, III, 205); *Dopuštene vrednosti ugiba vratila koja rade na mašinama moraju da se propišu u skladu sa njihovim specifičnim uslovima rada* (preuzeto iz prevodne naučno-tehničke literature – Stojanović 1995: 202). Upor. modalizovani participijski pasiv: *Režim ishrane u zemljištu mora biti usklađen sa potrebama biljke.* (STA, 170).

Naspram ovih deagentizovanih rečenica (u primerima sa glagolom *morati*) stoje personalne rečenice (sa ličnim zamenicama *ja, ti, vi...*) u beletrističkoj prozi: *Ubrzo poslije toga ja sam morala otići... Komandir, koji je jahao pozadi nosila, morade da izjaše napred... Baš vi morate stvoriti skandal... Sluge moraju da beže u komšiluk...* Upor.: *Ta ti si to dužan uraditi rad zahvalnosti za moja dobročinstva...* (Čumak 1985: 108, 112).

3.2.3 Volitivno značenje

U ispitivanom korpusu složeni predikati sa modalnim glagolima *želeti* i *hteti* dolaze sporadično, odnosno volitivno značenje u proučavanim tekstovima predstavlja relativno retku pojavu. Modalni glagol *želeti* srećemo katkad u rečenicama sa uopšteno-ličnim značenjem (dopunski deo predikata obično stoji u obliku *infinitiva*): *Kod razrade, odnosno primene odgovarajućeg agrokompleska, mora se uvek imati u vidu: biološki kapacitet hibrida, karakter etapa njegovog razvića, zatim visina prinosa koje želimo postići i agroekološki uslovi rejona...* (AVR, 247); *Želimo li, npr., odatle izračunati 5,5 x 6,3, moramo povući odgovarajuće paralele sa koordinatnim osama...* (VIŠ, 291).

U analiziranim izvorima građe (u zadatim okvirima) praktično nismo posvedočili modalnu konstrukciju s glagolom *hteti*. Dodatnim prelistavanjem građevinskog priručnika (VIŠ) s mukom smo posvedočili samo jedan primer (*hoćemo + da + prezent*): *Ispravno napunjen vodom uravnač (da u sredini nema vazdušnog mehura) upotrebljava se ovako: jedan sud približimo najpre, da površina vode dođe grubo prema visinskoj liniji. Zatim privučemo drugi kraj uravnača do mesta gde hoćemo da prenesemo visinu i drugi sud podižemo...* (VIŠ, 582–83).

U književnoumetničkom stilu postoji čitav arsenal modalnih sredstava za izražavanje volitivnog značenja, gde osim glagola *hteti* i *želeti* (u rečenicama sa složenim glagolskim predikatom) dolaze brojni drugi glagoli, uključujući neke prideve i participe: *Tebe sam ja htio da spasim [...]. Silvestar htjede da plati ali ga ja i Bert preduhitrismo [...]. I kćeri nije rada udati za bakale ili mehandžije...* (Čumak 1985: 113, 117).

3.3 Fazna konstrukcija

U ispitivanim tekstovima, složeni glagolski predikati s faznim glagolom u svojstvu nosioca predikativnosti ne spadaju u frekventne sintaksičke pojave (svega šest pojavljivanja – 0,1 %). Iz arsenala aspektualnih glagola i njihovih sinonima (*početi, stati, uzeti, briznuti, okrenuti, udariti, nagnuti, pritisnuti, ostati, prestati, produžiti, nastaviti* i dr.) naučno-udžbenički podstil sporadično bira samo neke (*početi, počinjati, prestajati*).

Dopunski deo faznog predikata obično čini *da + prezent*: *Daljim sušenjem uzorka ispod te granice on prestaje da menja zapreminu.* (JAN, 265); *Njihove vode počnu da cirkulišu tek onda kada im delatnost čoveka, erozija ili koji drugi prirodni proces to omogući.* (JAN, 162). Za razliku od beletrističkog stila, u jeziku srpske načno-tehničke literature tipična je pojava da se aspektualni glagol upotrebljava u refleksivnim pasivnim rečenicama tipa: *Od ovog trenutka gorivo pod pritiskom počinje da se potiskuje kroz ventil u brizgaljku.* (JUR, II, 191), što se tumači naglašenom težnjom naučnog stila ka deagentizaciji rečenice.

Kao što je napred rečeno (v. odeljak 3.1), zastupljenost modalne konstrukcije u književnoumetničkom stilu iznosi preko dve trećine od ukupnog broja složenih glagolskih predikata posvedočenih u umetničkoj prozi srpskih i hrvatskih pisaca XVIII–XX veka, odnosno udeo fazne konstrukcije iznosi 24,1 % (srpski pisci) i 21,2 % (hrvatski pisci – Čumak 1985: 120–21). Dakle, u oba funkcionalna stila (naučnom i književnoumetničkom) ubedljivo preovlađuju modalne konstrukcije nad faznim, pri čemu ove poslednje ispoljavaju kudikamo veću aktivnost u umetničkoj prozi nego u ispitivanim naučno-tehničkim tekstovima.

4 Zaključak

Rečenice sa složenim glagolskim predikatom nisu samo odlika naučnog funkcionalnog stila, jer se modalna i fazna konstrukcija u srpskome jeziku odlikuju neobeležanim funkcionalno-stilskim domenom upotrebe. Specifikum upotrebe modalnih i faznih konstrukcija u jeziku nauke ogleda se u tome što naučni stil ima tendenciju ka standardizaciji odnosno unifikaciji sintaksičkih konstrukcija (to nije slučaj u jeziku lepe književnosti), što iz bogatog arsenala modalnih sredstava (koja srećemo u umetničkoj prozi srpskih i hrvatskih pisaca) naučno-udžbenički podstil bira samo neka od njih. U analiziranim naučno-tehničkim tekstovima modalni deo složenog glagolskog predikata najčešće dolazi u deagentizovanim rečenicama u obliku refleksiva (*može se, mogu se* + infinitiv), što nije karakteristično za književnoumetnički stil. U ispitivanom korpusu, složeni glagolski predikati s faznim glagolom u svojstvu nosioca predikativnosti dolaze sporadično.

IZVORI I LITERATURA

- Stevan AVRAMOVIĆ, Dragoljub VASIĆ, Miroslav JAKOVLJEVIĆ, 1962: *Ratarski priručnik*. Beograd: Zadržna knjiga.
- Zoran BOJKOVIĆ, 1983: *Elektrotehnika: Deo 1*. Beograd: Privredno-finansijski vodič.
- Vladimir V. ČUMAK, 1985: *Tipologija skazuemoga v serbochorvatskom i vostočnoslavjanskich jazykah*. Kiev: Naukova dumka.
- Boris N. GOLOVIN, 1971: *Jazyk i statistika*. Moskva: Prosveshcheniye.
- Milosav JANJIĆ, 1985: *Inženjerska geologija sa osnovama geologije*. 2. izd. Beograd: Naučna knjiga.

- Ljubica JURELA (ur.), 1956: *Tehničar: Mašinski priručnik 1. 2. izd.* Beograd: Građevinska knjiga.
- Ljubica JURELA (ur.), 1956a: *Tehničar: Mašinski priručnik 2.* Beograd: Građevinska knjiga.
- Ljubica JURELA (ur.), 1957: *Tehničar: Mašinski priručnik 3.* Beograd: Građevinska knjiga.
- Radoslav KATIČIĆ, 1986: *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika: Nacrta za gramatiku.* Zagreb: JAZU.
- Ivana KLINČIĆ, Vladimira REZO, 2013: Složeni glagolski predikat u hrvatskom kajkavskom književnom jeziku sa stajališta reda riječi. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39/2. 475–95.
- Radivoje MARJANOVIĆ, 1975: *Statika.* Niš: Institut za dokumentaciju zaštite na radu.
- Aleksandra MARKOVIĆ, 2013: O tipologiji predikata u srbistici. *Srpski jezik XVIII.* 579–93.
- Slavko NEŠIĆ et al., 1983: *Praktikum opšte hemije sa kvalitativnom analizom.* 2. izd. Beograd: Građevinska knjiga.
- Predrag PIPER, Ivana ANTONIĆ, Vladislava RUŽIĆ, Sreto TANASIĆ, Ljudmila POPOVIĆ, Branko TOŠOVIĆ, 2005: *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica.* Novi Sad: Institut za srpski jezik SANU – Beogradska knjiga, Matica srpska.
- Stana RISTIĆ, 1990: *Načinski priloz i u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku: Leksičko-gramatički pristup.* Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Sredoje STANAČEV, 1973: Šećerna repa, suncokret, konoplja. Novi Sad: Poljoprivredni fakultet.
- Mihajlo STEVANOVIĆ, 1967: *Oblici drugog dela složenog predikata kao dopuna bezlično upotrebljenog glagola trebati.* *Naš jezik.* 4. 237–43.
- Mihajlo STEVANOVIĆ, 1969: *Savremeni srpskohrvatski jezik. II. Sintaksa.* Beograd: Naučna knjiga.
- Živojin STANOJČIĆ, Ljubomir POPOVIĆ, Stevan MICIĆ, 1989: *Savremeni srpskohrvatski jezik i kultura izražavanja: Udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole.* Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Andrej STOJANOVIĆ, 1995: *Sintaksičke odlike naučnog stila ruskog i srpskog jezika u oblasti tehnike: Doktorska disertacija.* Beograd: Filološki fakultet.
- Milan VIŠNJIĆ (ur.), 1986: *Tehničar: Građevinski priručnik: Knj. 1.* 9. izd. Beograd: Građevinska knjiga. 163–316.

POVZETEK

Iz generalnega nabora povedkovnih struktur v znanstveno-učbeniškem podstilu sodobnega srbskega jezika (žanr inženirskih priručnikov in učbenikov naravoslovno-tehnične stroke) smo z uporabo metod jezikoslovne statistike izločili *zloženi glagolski povedek* (modalna in fazna konstrukcija) kot poseben podtip. Ugotovili smo, da ta podtip povedka ni ekskluzivna posebnost znanstvenega stila, saj sta modalna in fazna konstrukcija v srbskem jeziku značilni po nezaznamovanih funkcionalno-stilskih področjih uporabe.

Od skupnega števila izpričanih glagolskih povedkov, na zloženi glagolski povedek (konstruiran po modelu *modalni glagol + infinitiv* ali *modalni glagol + konstrukcija da + sedanjik*)

odpade 14,5 %. Ob visokofrekventnem glagolu *moći*, ima pomembno dejavnost v konstruiranju takšnega povedka tudi glagol *trebati* (v izpričanih primerih vedno brezoseben!), modalni glagoli *morati*, *smeti* in želeti pa se pojavijo redkeje. V raziskanem korpusu praktično nismo izpričali modalnega glagola *hteti*. Modalna konstrukcija se v znanstvenih besedilih konstruira z izrazi nepopolnega smisla tipa *potrebno (je)*, *nužno (je)*, *neophodno (je)*, *dovoljno (je)*, *preporučljivo (je)*, *bolje (je)*, *najlakše (je)* + nedoločnik (redkeje *da* + sedanjik). V analiziranih besedilih opazamo funkcionalno bližanje modalnih delov povedka *možemo*, *može se*, *moguče (je)*: Po gore opisanom postopku ceo sistem *možemo/može se/moguče je redukovati* na datu tačku. Visoka zastopanost modalne konstrukcije z glagolom *moći* ne zaznamuje samo znanstvenega sloga, saj je pomen možnosti/nezmožnosti izjemno aktualen tudi v literarno-umetniški prozi (vzhodna in zahodna različica srbohrvaščine – V. Čumak). Za razliko od leposlovnega, je znanstveni funkcijski slog standardiziran in skrajno selektiven v izboru slovnične kategorije osebe in časa modalnega glagola, v raziskanem korpusu pa izstopata tretja oseba ednine i množine sedanjika (*može*, *moğu*), redkeje pa se pojavi prva oseba množine (*možemo*). Tukaj se opazna frekventnost povedkovnih struktur z glagolom *trebati* (kar ne velja za leposlovni slog) lahko pojasni s tem, da so v analiziranih tehničnih priročnikih besedila instruktivna.

V raziskanem korpusu zloženi glagolski povedek s faznimi glagoli ne sodi v frekventne skladijske pojave (vsaj šest pojavov – 0,1 %). Iz nabora aspektualnih glagolov in njihovih sopomenk (*početi*, *stati*, *uzeti*, *briznuti*, *okrenuti*, *udariti*, *nagnuti*, *pritisnuti*, *ostati*, *prestati*, *produžiti*, *nastaviti* in dr.), znanstveno-učbeniški podstil izbere le nekatere od njih (*početi*, *počinjati*, *prestajati*). Dopolnilni del faznega povedka je običajno izražen z veznikom *da* + sedanjik: Daljim sušenjem uzorka ispod te granice on *prestaje da menja* zapreminu. Za razliko od leposlovnega stila, je v jeziku srbske znanstveno-tehnične literature tipičen pojav, da se aspektualni glagol uporabi v reflektivno-pasivnih stavkih (Od ovog trenutka gorivo pod pritiskom *počinje da se potiskuje* kroz ventil u brizgaljku.), kar lahko pojasnimo s poudarjenim prizadevanjem znanstvenega sloga za deagentizacijo predstavitve.